

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ШКОЛИ ПІДГОТОВКИ ГІТАРИСТІВ, ЗАПОЧАТКОВАНІ У XVIII-XIX СТОЛІТТЯХ

У статті розглянуто форми організації занять для навчання гри на гітарі у XVIII-XIX століттях. При тому, проведено порівняльний аналіз підготовки гітаристів іспанської (Д. Агуадо, Ф. Сор) та італійської (М. Джульєні, Ф. Карулі, М. Каркассі) шкіл, виділено їх переваги та недоліки.

Ключові слова: підготовка гітаристів, музична школа, форми роботи з музикантами-гітаристами, історія гри на гітарі.

Постановка проблеми. Популярність гри на гітарі переживає то злети, то падіння залежно від рівня виконавців, модності стилів гри та широти репертуару композиторів, але в будь-якому випадку гітара відігравала в минулому та відіграє зараз важливу роль в культурному житті суспільства. Грати на гітарі починають з різного віку, але наповнюваність музичних шкіл учнями є тим індикатором, який показує, наскільки актуальним є даний інструмент, бо батьки та самі учні є тією часткою населення, яка найбільш активно реагує на новації, що мають місце в музичному світі. Саме тому виділення найбільш популярних європейських шкіл гри на гітарі минулих століть є сьогодні актуальним, оскільки дозволяє увібрати в систему підготовки сучасних гітаристів кращі здобутки відомих митців та продовжити традиції різних музичних шкіл і їх всесвітньо відомих представників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналітичний огляд наукової та спеціальної музичної літератури показав, що у проведених раніше дослідженнях, навчально-методичних посібниках, недостатньо визначено основні переваги та недоліки різних музичних шкіл підготовки гітаристів.

Зокрема, питання самостійного оволодіння грою на гітарі висвітлювали А. Ніколаєв [15], А. Андрєєв [2], Д. Бак [3], Л. Вітошинський [4]; методіку організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів – В. Грищенко [5]; швидке навчання гри на 6-струнній гітарі – Н. Єфимова [8]; специфіку фактури у музиці для шестиструнної (класичної) гітари соло – О. Жерздев [9]; формування навичок гри на гітарі на основі спеціальних рухомих дій – В. Козлин [11]; аналіз строю гітари семиструнної та шестиструнної – В. Кузнецов [12]; традиції гітарної музики в контексті європейської музичної культури другої половини XX століття – Є. Мошак [14]. Разом з тим, ціла низка питань, що належать до сфери підготовки майбутніх гітаристів на основі виділення переваг тієї або іншої школи гри на гітарі XVIII-XIX століть залишилася поза увагою науковців.

Мета даної публікації: розглянути європейські школи гри на гітарі (італійська, іспанська), що існували у XVIII-XIX століттях та порівняти основні підходи, що були закладені в основу підготовки гітаристів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згадка про гітару відноситься до глибокої старовини [7]. Зображення музичного інструменту Набла, що зовнішнім виглядом нагадує гітару, зустрічаються на єгипетських плитах тисячолітньої давності. Згідно ієрогліфам Набла – символ добра. Гітара зображена на архітектурних пам'ятках Ассирії та Вавилону. У XIII ст. араби завезли її до Іспанії.

Як зазначає дослідник цього питання А. Субота з "кінця XVIII століття в Росії одним з самих популярних музичних інструментів стає гітара, що існувала тоді у трьох видах: п'ятиструнна та шести-струнна з квартовим строем й семиструнна – з терцовим. Всі різновиди гітари були завезені із Європи, але переважаючий розвиток в Росії до середини XIX століття мала семиструнна гітара, яка найбільш органічно підійшла до російської народної пісенної традиції та такому, що активно розвивався міському романсу. Російська школа семиструнної гітари в першій треті XIX століття не лише не відставала від шестиструнної європейської, але й була передовою за багатьма технологічними аспектами" [16].

Вивчення школи для шестиструнної гітари XVIII-XIX століть показало, що в ті часи в Європі найбільшою популярністю користувалися іспанські (Д. Агуадо і Ф. Сор) та італійські (М. Джульєні, Ф. Карулі, М. Каркассі та ін.). Хоча ці школи були солідно представлені, з них, на першому місці, як за часом початку діяльності, так і за своїм значенням можна виділити Ф. Сор і Д. Агуадо як засновників іспанської гітарної школи [1].

Гітарна школа Фердинанда Сор (1780-1839) "Трактат про гітарі" (1827 р.) протягом півтора сторіччя привертає увагу музикантів і педагогів у Франції, Англії, Росії та Україні. Перевагами цієї гітарної школи є те, що в ній:

- по-перше, представлені по всіх розділах вправи, етюди, п'єси, малюнки автора, а поліфонічний стиль, багата фантазія і глибина змісту характеризують далекоглядний і неабиякий підхід до освоєння класичної гітари;

- по-друге, відбувається знайомство з деякими фактами з історії виконавської майстерності класичної гітари, а також висвітлюються всі тонкощі гітарної техніки того часу. Крім того, описані технічні нововведення, прийняті сьогодні на озброєння всіма гітаристами (прийом Барре, забезпечує вільне користування тональностями; нова постановка лівої руки, відкрила можливості для технічного вдосконалення);

- по-третє, була запроваджена гранична виразність при економії виразних засобів та акцентування уваги на якості звучання, розумінні музики;

– по-четверте, у книзі наведено численні приклади-вправи для обох рук, серед яких знаменитий збірник з 25 етюдів.

Не дивлячись на привабливість оформлення та глибину викладу, у даної школи є певні недоліки, а саме:

– ця школа гри на гітарі орієнтована виключно на заняття з викладачем, оскільки опанування виконавською майстерністю Ф. Сор вбачав за можливе лише на професійній і науковій основі;

– Ф. Сор не визнавав таких нововведень на шталт використаного Д. Агуадо нігтьового способу видобування звуку. Він залишався прихильником м'якого, оксамитового звучання, що витягується подушечкою пальця;

– школа вимагає попередньої підготовки, оскільки є надто складною для новачка;

– Ф. Сор рекомендував для зручності гри використовувати невеликий стіл, що у виконавській практиці поширення не одержало.

Іншим не менш відомим представником іспанської гітарної школи є Діонісіо Агуадо (1784-1849). Написана ним "Школа для гітари" вважається найкращою не дивлячись на тривалість її існування. Ця капітальна праця по гри на гітарі, призначена для інструмента з шістьма одинарними струнами і має обсяг понад 200 сторінок. До появи "Школи" Е. Пухоля вона була найбільшою і найдетальнішою методичною роботою. У 1819 році в Мадриді було видано "Збірник етюдів" Д. Агуада, що містив всі необхідні для гри на гітарі правила і новітні на той час інструментальні досягнення. У 1825 році там же була видана його Школа під назвою "Новий метод".

Перевагами гітарної школи Д. Агуадо слід визнати такі як:

– по-перше, появу нового погляду на гітару як на інструмент, що повністю не розкрив своїх тембрових багатств;

– по-друге, розширення кордонів гітарного звуку;

– по-третє, запровадження нововведення "нігтьової способ" добування звуку, завдяки чому звучання виграло в силі, набувало неповторного забарвлення;

– по-четверте, гітара призначалася для вираження музичних ідей самого різного характеру (залежно від товщини і матеріалу кожна струна має свій особливий тембр; кожен звук допускає безліч відтінків в силі від *rianiissimo* до *fortissimo* при певному положенні правої руки; при оперуванні правою рукою від середини грифа до підставки характер звуку змінюється від подібного на арфу до гострого (носового відтінку); при "нігтьовому способі" гри всі звуки гітари стають несхожими на звуки будь-якого іншого інструменту);

– по-п'яте, для даної школи притаманний глибокий аналіз нової інструментальної техніки щодо виконавського напряму на основі розроблених вправ для лівої руки;

– по-шосте, системно і логічно розташований матеріал, відомості з елементарної теорії музики, обумовлюються практичними потребами виконавців і не носять характер теоретизування;

– по-сьоме, значний інтерес становлять принципові методичні установки, а також велика кількість змістовних етюдів на різні види техніки, раціональна аплікатура.

Д. Агуадо вважається винахідником в 1824 році підставки для кріплення струн, на якій встановлюється нижній поріжок гітари, зі способом кріплення струн, що застосовується й нині. Така конструкція замінила всі види підставок, що існували раніше.

Серед недоліків школи Д. Агуадо можна назвати такі як:

– необхідність попередньої музичної підготовки;

– основна увага приділена аплікатурі лівої руки, а позначення пальців правої зустрічаються дуже рідко;

– для зручності гри використовували "триногу", що сприяло більшій ізоляції інструменту від корпусу граючого і тим самим – збільшувало звучність гітари. Але цей "винахід" у виконавській практиці поширення не одержав в силу великої штучності цих нововведень [17].

Таким чином, основними рисами іспанської класичної школи є правильна класична постановка, своєрідність дуате (*doigte* – правила користування пальцями лівої руки) і пенсе (*pinse* – правила користування пальцями правої руки), різноманітних барв, звуків відтінків гітари. При тому, граючий ставить ліву ногу на підставку вишиною близько чотирьох вершків. Корпус гітари, спираючись боком на ліве коліно і впираючись нижньою частиною на праву ногу, злегка відкинута убік, щільно притискається до грудей так, щоб дека гітари стала вертикальною або навіть з невеликим нахилом вперед (граючий бачить лише профіль ладів). Нахил грифа до горизонту не повинен перевищувати 25-30° (головка грифа на рівні плеча). Права рука, спираючись на гітару на ребро верхньої деки, приблизно, над постановкою, сприяє більшій стійкості інструменту, залишаючи кисть руки зовсім вільною. Ліва рука вільно опущена, кисть її виноситься за гриф таким чином, що великий палець весь час стикається зі спинкою грифа і ні в якому разі не бере участі в грі. Пальці лівої руки розташовуються на грифі паралельно ладам.

Іспанська школа суворо додержується цих правил.

Наступною основною рисою іспанської школи є музична різноманітність. Гітара не допускає грандіозності арфи або фортепіано, але зате дає більш делікатні якості і модифікації звуків і комбінації їх.

Твори Ф. Сор і Д. Агуадо не набули на ті часи широкого розповсюдження через їхню складність в Європі. Натомість поширення отримали школи і твори італійських гітаристів і композиторів таких як М. Джульяні, Ф. Карулли, Л. Леньяні, М. Каркассі, Ф. Граньяні, Зані-де-Ферранті і Д. Регонді.

Зупинимося на деяких з них. Так, Мавро Джульяні (1780-1840) є найбільш яскравим представником італійської гітарної школи [6]. Він є автором книги "Школа гри на гітарі" в 4-х частинах, яка перевидавалася більше 100 разів. Інші його твори (близько 300) представляють собою концерти для гітари з оркестром, камерні ансамблі з гітарою, сонати, фантазії, скерцо, дивертисменти, численні етюди тощо.

"Школа гри на гітарі" М. Джуліані зробила позитивний внесок в теорію музики та техніку виконання тим, що:

- вона визнана кращою для розвитку правої руки;
- п'єси актуальні й сьогодні (наприклад, "Етюд № 5" написаний тільки секстолями).

Іншим видатним італійським класичним гітаристом є композитор і педагог Фердинандо Карулі (1770-1841) [10]. Вивчивши гру на гітарі самостійно він став одним з перших професійних виконавців на цьому інструменті. Його "Повна школа гри на гітарі" (1811), "Сольфеджіо для голосу і гітари" (1822), "Гармонія стосовно до гітари" (1825), "Імпровізації" (1825), "Повна школа гри на десятиструнній гітарі" (1826) свого часу користувалися великою популярністю, але не забуті і тепер.

Відмінними рисами його школи гри на гітарі є те що він:

- написав перший великий повний навчальний посібник такого роду;
- "Гармонія стосовно до гітари" призначив для навчання правильному перекладанню музики на гітару;
- розробив власний стиль виконання;
- використовував прийоми, запозичені з практики сучасних йому скрипалів і піаністів – швидкі арпеджіо, висхідні та низхідні пасажі та ін.;
- у 1826 році сконструював і запатентував десятиструнну гітару ("декахорд") для якої написав навчальний посібник.

Недоліком школи Ф. Карулі є те, що в деяких своїх творах він переступив межі можливостей інструменту.

Луїджі Леньяні (1791-1877) був італійським гітаристом-віртуозом, композитором, викладачем гітари і співу. Як віртуоз перевершував навіть самого М. Джульяні. Він є автором "Школи гри на гітарі" та відомого опусу під назвою "Керівництво для знайомства і освоєння музики та гри на гітарі, максимально ясно і стисло". Трактат складається з 37 сторінок і 16 уроків сольфеджіо та практики гри на інструменті.

Перевагами школи Л. Леньяні є те, що він:

- включає музичні твори простої і витонченої форми, з корисною і різноманітною структурою, написаних в мажорних тональностях мі – ля – ре – соль – фа – до;
- у своїх етюдах йде проти рутини творів з нечисленними і шаблонними каркасами;
- викладає тональності в їх рівнозначності, тобто, якщо він дає приклад в сіль-бемоль мажорі, то це значить, що він уже є в фа-дієз мажорі і так для всіх перерахованих вище тонів;
- користується гітарою з двома додатковими басовими струнами за грифом для виконання одних п'єс і з трьома додатковими струнами для інших [6].

Велике значення мають в розвитку гітарного виконання навчально-педагогічні роботи Маттео Каркаси (1792-1853), в тому числі етюдів (ор. 26 і ор. 60) та "Школа гри на гітарі", що складається з трьох частин випущена в Парижі (1836). Його школа є однією з кращих старих італійських шкіл і послужила прототипом для всіх, що з'явилися пізніше. Школа гри на шестиструнній гітарі М. Каркассі є найбільш закінченим зразком навчального посібника такого роду [13]. Цінним є те, що в ній М. Каркассі:

- виклав курс від початкового рівня до концертних творів;
- представив авторський матеріал;
- написав багато невеликих творів для самого початкового рівня;
- склав благозвучні твори, що дуже важливо для розвитку художнього смаку музикантів-початківців;
- розташував матеріал не тільки в порядку зростання складності, але й ввів тональності в порядку квінтового кола. Це дозволило учню, паралельно з гітарою, вивчати сольфеджіо і теорію музики;
- поступово ускладнюючи репертуар здійснює перехід від видобування звуку подушечками пальців правої руки до нігтьового методу;
- не вимагає попередньої підготовки учня.

Разом з тим, недоліками школи М. Каркассі є те, що:

- нігті для видобування звуку не використовувалися. Всі ноти витягуються апояндо (крім акордових нот і при використанні педального ефекту в арпеджіо);
- техніка гри правої руки недостатньо описана;
- учень має знати ази музичної грамоти (наприклад, що таке терція, октава, що акорд складається з трьох звуків розташованих по терціях та ін.);
- музичний матеріал в 1 і 2 частинах не різноманітний;
- навчання відбувається протягом кількох років у музичній школі чи у приватного викладача.

Висновки. Сьогодні іспанська класична школа переважає італійську. Відмінності цих двох шкіл, в загальних рисах, полягають в тому, що:

1. Італійці вбачають в гітарі інструмент для акомпанування, хоча і створили багату сольну літературу. Разом з тим, ця література розрахована на віртуозне виконання. Виконання цього стилю досягалось через легку манеру тримати інструмент, постановку, апплікатуру, рідкісне вживання барре, максимальному використанні відкритих струн. Все це робило звук приємним, але дещо одноманітним. Навіть кращі віртуози (М. Джульяні) писали для гітари не відхиляючись від встановлених правил.

2. Іспанська школа трактує гітару як сольний інструмент. Іспанська гітарна література відрізняється глибиною, змістовністю, має поліфонічний характер і розкриває всі можливості інструменту. Звідси і саме ставлення до інструменту серйозніше: строгість постановки, яка дає максимальні зручності для техніки; барре, як основа апплікатури лівої руки; більш широке виконання позицій; нігтьовий спосіб видобування звуку.

Кращими школами вважаються школи Д. Агуадо, Ф. Сор і М. Джульяні. Однак, школи названих авторів настільки складні, що вимагають серйозної попередньої підготовки. Тому для початківців було б корисно пройти школу Каркассі, випустивши лише вживання великого пальця лівої руки. В якості

посібників можна рекомендувати етюди: Каркассі (ор. 60), Джульяні (ор. 100 і 48), Сора (ор. 6 і 29), Коста (ор. 38).

Використані джерела

1. Агафшин П.С. Новое о гитаре (Гитара и её деятели по новейшим данным) / П.С. Агафшин. – М. : Музыкальный сектор, 1928. – 57 с.
2. Андреев А.В. Современная школа игры на шестиструнной гитаре. Безнотная методика обучения / А.В. Андреев. – Минск : Современная школа, 2007. – 224 с.
3. Бак Д. Самоучитель игры на 6-струнной гитаре : от новичка до мастера всего за 10 занятий / Д. Бак ; пер. Л. Братуха, Н. Дервянко. – Х. ; Белгород : Книжный Клуб "Клуб Семейного Досуга", 2009. – 160 с. : ил.
4. Вітошинський Л. Про мистецтво гри на гітарі / Л. Вітошинський ; пер. Л. Мельник. – Л. : БаК, 2006. – 282 с. : іл., ноти.
5. Грищенко В.І. Методика організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Грищенко Валентина Іванівна ; Київський національний ун-т культури і мистецтв. – К., 2003. – 23 с.
6. Известные классические гитаристы [Электронный ресурс] : Режим доступа : <http://www.guitarforum.ru/viewtopic.php?f=20&t=3160>. – Название с экрана.
7. История гитары и игры на гитаре. – [Электронный ресурс] : Режим доступа : <http://apgrp.ru/index.php?id=2>. – Название с экрана.
8. Ефимова Н. В. Школа быстрого обучения игре на 6-струнной гитаре: [учеб. песен. репертуар, песенник, аккорды для гитары] / Н. В. Ефимова. – Х. ; Белгород : Клуб семейного досуга, 2011. – 221 с. : рис., муз. пр.
9. Жерздев О. В. Специфіка фактури у музиці для шестиструнної (класичної) гітари соло : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / Жерздев Олексій Володимирович ; Харк. нац. ун-т мистец. ім. І.П. Котляревського. – Х., 2011. – 18 с.
10. Карулли Фердинандо. Биография [Электронный ресурс] : Режим доступа : http://www.mygitar.ru/101-carulli_ferdinando.html. – Название с экрана.
11. Козлин В. И. Формирование навыков игры на гитаре на основе специальных двигательных действий : учеб. пособ. / В. И. Козлин ; Киевский гос. педагогический ин-т им. М.П.Драгоманова. – К. : [б.в.], 1997. – 188 с.
12. Кузнецов В. М. Анализ строя гитары семиструнной и шестиструнной / В. М. Кузнецов ; сост. В. П. Украинец. – Кривой Рог : Издательский дом, 2004. – 52 с. : ноты
13. Матео Каркасси. Школа игры на шестиструнной гитаре / Матео Каркасси. – М. : Советский композитор, 1990. – 152 с.
14. Мошак Є. Г. Традиції гітарної музики в контексті європейської музичної культури другої половини ХХ століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03 / Мошак Євгеній Григорійович ; Одес. держ. муз. акад. ім. А. В. Нежданової. – О., 2012. – 16 с.
15. Николаев А. Г. Самоучитель игры на шестиструнной гитаре / А. Г. Николаев : оформ. облож. С. Шапиро, А. Олексенко. – СПб. : Изд-во "Лань", 1999. – 96 с. – Серия : Мир культуры, истории и философии.
16. Субота А.В. Конструктивные особенности семиструнной гитары как органофизиологическая детерминанта ее статуса в культуре [Электронный ресурс] : Режим доступа : <http://oreshinguitars.com/gitarnye-stati/konstruktivnyye-osobennosti-semistrunnoj-gitary/>. – Название с экрана.
17. Школа Дионисио Агуадо [Электронный ресурс] : Режим доступа : http://www.guitarworks.ru/news/mikhajlenko_shkola_aguado/2010-08-13-42. – Название с экрана.

Soldatenko O.

HISTORICAL ORIGINS OF THE EUROPEAN GUITAR PLAYER SCHOOL GROUNDED IN XVIII-XIX CENTURIES

The article analyzes forms of guitar teaching in XVIII-XIX centuries. A comparative analysis of Spanish (D. Aguado, F. Sor) and Italian (M. Giuliani, F. Carulli, M. Carcassi) guitar teaching schools is given, their advantages and disadvantages are pointed out.

Key words: Preparation for playing guitar, music school, forms of work with musician-guitarists, the history of the guitar playing.

Стаття надійшла до редакції 14.03.13

